

ІННОВАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ «ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ І ШКОЛА ХХІ СТОЛІТТЯ» (ПЕРЕДМОВА)

Університет на сучасному етапі розвитку вітчизняної вищої школи виконує навчальну, дослідницьку, професійну, виховну, інноваційну та підприємницьку функції. В умовах ринкових взаємин, орієнтуючись на новітні вимоги до випускників, він постійно оновлює зміст освітніх програм, шукає нові засоби, форми і методи передачі знань.

З метою удосконалення освітньої діяльності університету стають актуальними:

- фундаменталізація освіти;
- багатоступеневість і багаторівневість підготовки спеціалістів;
- неперервність і відкритість освіти;
- орієнтація на актуальну позицію студентів у процесі оволодіння знаннями;
- інновації в освіті;
- розвиток і всебічне використання інформаційних і комунікативних технологій навчання;
- розробка нових засобів, форм і методів формування знань, умінь і навичок, а також здатність творити нове знання.

Нині твориться нова модель університету як науково – освітньо – інноваційно – виробничого комплексу, що передбачає:

- створення і розвиток наукових шкіл, бази для розширення фундаментальних досліджень, які забезпечують прогрес у відповідних галузях знань удосконалення якості підготовки студентів;
- постійне удосконалення організації навчального процесу і змісту освітніх програм;
- створення і впровадження нових перспективних технологій, які б забезпечували підготовку і випуск працівників освіти (від дошкілля до університетських викладачів) нової якості – вищої кваліфікації, конкурентоздатних на ринку праці;
- організацію та введення на кожній кафедрі науково-дослідницької діяльності (лабораторії чи іншої форми цієї діяльності);

- спільну діяльність з відділеннями чи інститутами НАН та НАПН України;
- розвинутий і постійно оновлюваний парк обчислювальної техніки.

Ефективність взаємодії тріади «навчання – дослідження – інновації» буде визначати розвиток і перспективу університету, а також помітне зростання попиту на його випускників.

Ще від 1989-го року ми розпочали творити в Умані, на базі Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини (а складався тоді він з трьох факультетів: біологічного, педагогічного та факультету загально-технічних дисциплін) педагогічний заклад нової формації. З роками з'явилися нові факультети – української, іноземної (де вивчають англійську, французьку, німецьку, польську мови) філології, історії, географії, дошкільної педагогіки, фізико-математичний та навіть економічний.

В університеті розпочався процес пошуку нових форм діяльності та підготовки учителів нової генерації для сільської школи, зокрема:

1) високоякісних педагогів-викладачів не менше, як двох дисциплін;

2) учителів-дослідників, вихователів;

3) учителів-ораторів, які б майстерно володіли словом, відповідно вчення В. О. Сухомлинського, який писав: «Слово вчителя – як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити. Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Я твердо переконаний, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідою, починаються з невміння вчителя говорити з учнями» [Т. 5, С. 321]. Для належної ораторської підготовки студентів університету було створено всі необхідні умови: кваліфіковані викладачі-оратори, відповідно устаткована лабораторія «Театр Слова»;

4) мобільних педагогів, які б володіли на високому рівні рідною, державною, російською та однією чи й двома європейськими мовами (англійською, німецькою чи французькою), а також новітньою інформаційною технікою;

Університетом наш інститут став у 1998 році, при тім зауважимо, що він пройшов всі відповідні випробування і завоював

найвищий – IV-й рівень акредитації. Він розміщений не на столичній бруківці, а в невеликому районному центрі і дивиться своїми вікнами в поле, на другому краю якого – сільська школа, для якої ми й готуємо вчителя. Наш регіон – це наближені до Умані школи Вінницької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської та Черкаської областей. Перед нами щоденно постають дві проблеми: якою сьогодні є і якою буде сільська школа в майбутньому та якого вчителя вона потребує. Сільська школа – це не гірший варіант міської, вона просто інша, відмінна від міської, оскільки має свою специфічну траєкторію розвитку. Це – єдиний на селі центр духовності, культури, науки.

Справіку село було і залишається колискою національної культури, регіональних звичаїв, діалекту, материнської мови, християнської моралі тому сільська школа потребує викладача бодай двох навчальних дисциплін, умілого керівника різних гуртків чи спортивних секцій. Про такого у народі кажуть: «І швець, і жнець, і на дуді грець».

Життя сільського вчителя-вихователя проходить на очах усіх селян, які, як і сільські школярі, бачать у ньому професіонала, який творить і головою і руками, інтелігента, взірець до наслідування, еталон моральності. Саме такий вчитель стає конкурентоздатним на ринку праці, особливо потрібним сільській школі. Такого учителя ми й готуємо: на фізико-математичному факультеті – вчителя фізики, математики, астрономії, інформатики; на біологічному – вчителя біології й географії, організації фермерського господарства, краєзнавчої й туристичної роботи, декоративно-паркового садівництва; на дошкільному – відроджуємо відому в минулому професію домашнього педагога-гувернера. І так на всіх факультетах, в інститутах університету.

Сучасний учитель – і вихователь, і науковець, тому кожний студент має оволодівати методикою здійснення педагогічного дослідження. В. О. Сухомлинський мудро вчить нас як правильно готувати майбутніх учителів-вихователів у школі майбутнього: «Без глибокого аналізу того, що зроблено й досягнуто в минулому, без постійного осмислення теоретичної спадщини немислима науково-дослідна робота взагалі, у дослідженні ж проблем виховання всебічно розвиненої особистості забуття історичного аспекту привело б до дилетантства і кустарщини» [Т.1, С. 58]. Далі Василь Олександрович відкриває дуже важливу закономірність, що

«успіх у будь-якій практичній справі вимагає не лише знання цієї справи у відповідності із вимогами сьогодення, але й своєрідного (історичного) аспекту мислення. Не лише дослідникові, а й кожному практичному працівникові (а отже, кожному студентові університету – В. К.) необхідно бачити педагогічні явища в їх багаторічному розвитку; розуміти, що, як і від чого бере свій початок, як наше сьогодення закономірно продовжує багатовіковий соціальний, моральний, творчий процес» [Т. 1, С. 58]. Студенти нашого університету не тільки отримують певні знання, вони також оволодівають методикою наукового дослідження, адже викладач вищої школи не тільки вчить студентів, а й висловлює публічно свої наукові погляди. «Навчання і дослідження тут співпадають, і це рівною мірою стосується як студентів, які через навчання залучаються в університеті до самостійного дослідження, так і професорів, які через дослідження продовжують своє учіння, яке ніколи не закінчується» (Гессен С. Основы педагогики..., М., 1995, с. 310).

Отже, на кожному факультеті чи в кожному інституті ми почали створювати науково-дослідні лабораторії, потім планувалось на кожній кафедрі творити лабораторії дидактичні з новітньою навчальною технікою (мультимедійними дошками, комп'ютерами), облаштовувати і виховні центри.

Саме з метою якісної підготовки вчителя для школи майбутнього ми вирішили створити в університеті наукові лабораторії, в яких під егідою досвідчених учених можна було б залучати студентів до науково-дослідної роботи. Успішною стала створена першою наукова лабораторія «В.О. Сухомлинський і школа ХХІ століття», яка працює вже 15 літ під керівництвом автора даної статті. В її складі – студенти, учителі сільських та міських шкіл, вихователі дошкільних закладів та навчально-виховних комплексів «школа – дитячий садок». У центрі уваги лабораторії впровадження в практику ідей видатного педагога В.О. Сухомлинського, дослідження сухомлиністики. На часі проблема «Материнська школа України в контексті національної культурної сфери».

В лабораторії виступають видатні вчені, академіки НАПН України О. Сухомлинська, О. Савченко, М. Вашуленко, І. Прокопенко, Г. Артемчук, Н. Бібік, В. Кравець, Н. Ничкало, І. Зязюн, академіки НАН України В. Кремінь, К. Ситник,

М. Жулинський, С. Павлюк. На засіданнях лабораторії обговорюються новітні педагогічні ідеї теорії виховання, дидактики, нові наукові технології, зокрема сингулярності, синергетики. На базі лабораторії ми провели наукові конференції, зокрема такі: «Педагогіка В.О. Сухомлинського – педагогіка ХХІ століття», «Видатні гуманісти світу – А. Швейцер, Я. Корчак, В. Сухомлинський», «Філософія освіти на зламі століть». Науковці лабораторії зустрічалися з колегами В.О. Сухомлинського І.А. Шевченком (Олександрія), І.Г. Ткаченком (с. Богданівка), ученицею В.О. Сухомлинського, доктором педагогічних наук В. Риндак (Оренбург). У «Віснику лабораторії „В.О. Сухомлинський і школа ХХІ ст.» узагальнено досвід нашої роботи.

Університети, а надто дослідницького типу, мають забезпечувати розвиток професійної майстерності, здібностей, духовності та моральності своїх випускників, адже в цих закладах виховується еліта нації – лідери всіх сфер діяльності суспільства. Розвиток інноваційної діяльності, зміцнення міждисциплінарних зв'язків, забезпечення єдності тріади «навчання – дослідження – інновації в практичній діяльності» та творення і впровадження нових технологій, – ось місія сучасного університету.

У 90-ті роки ХХ століття, за визначенням академіка О. Я. Савченко, сформувався новий напрям в історії педагогіки — «сухомліністика». В його межах починається становлення наукових шкіл, яких сьогодні на пострадянському просторі функціонує чотири: Українська асоціація «Василь Сухомлинський», Уральська асоціація «Василь Сухомлинський», Київська наукова школа і нарешті — Уманська наукова лабораторія «В.О.Сухомлинський і школа ХХІ століття», яка 1996 року стала колективним членом Української асоціації Василя Сухомлинського.

Закономірно, що серед багатьох інших напрямів наукових досліджень, які існують в Уманському університеті, – Уманська наукова лабораторія обрала «сухомліністику». Цей профіль допомагає якнайповніше реалізувати щонайрізноманітніші завдання. Адже, хоч у центрі її діяльності, безперечно, знаходиться дослідження спадщини Василя Олександровича з експериментальним упровадженням його ідей у роботу сучасної

школи, — звичною практикою для «уманців» стало написання праць компаративного характеру.

Наукова лабораторія є структурним підрозділом університету і здійснює свою діяльність, широко залучаючи професорсько-викладацький склад, докторантів, аспірантів і студентів, учителів, працівників дошкільних установ до вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського. Напрями наших наукових досліджень – теорія та історія педагогіки, теорія виховання, дидактика. Освоюючи й упроваджуючи творчий доробок видатного українського педагога, члени лабораторії (а тут уже склалася ціла розгалужена система теоретичних та практичних досліджень) плідно працюють над вирішенням двох основних проблем: якою має бути школа майбутнього, і якого учителя вона потребує.

Саме завдяки діяльності лабораторії відбувається активна підтримка творчого використання ідей В.О.Сухомлинського в загальноосвітніх школах міста та району. Про увагу до дошкільних установ свідчить хоча б організований лабораторією Всеукраїнський семінар-практикум «Організація педагогічного процесу у навчально-виховних комплексах нового типу „Школа – дитячий садок”» і т.п.

Стало традиційним вивчення педагогічної спадщини Василя Олександровича в курсі історії педагогіки України. В Уманському педуніверситеті читаються лекції циклу «Видатний український педагог В.О.Сухомлинський», проводяться семінарські заняття, круглі столи, де обговорюються питання теорії педагогіки, розігруються педагогічні ситуації на кшталт «Я – Сухомлинський» тощо.

Кожний учитель має бути дослідником, отже, він має отримати в університеті належну креативну підготовку. Особлива увага приділяється творчому розвитку молоді в процесі дослідницької діяльності. Студенти й магістранти університету пишуть курсові, дипломні та магістерські роботи зі згаданої тематики.

В університеті проводяться конкурси, олімпіади, тижні педагогічної майстерності, присвячені педагогічній творчості В.О. Сухомлинського.

Постійно проводяться Всеукраїнські конференції, семінари за участю соратників Василя Олександровича.

Особливо заслуговують поваги здібні дослідники О. Поліщук, М. Павленко, Г. Бондаренко, Т. Кочубей, Л. Ткачук, О. Заболотна, І. Суржикова, І. Рогальська, С. Попиченко, А. Добридень, В. Паєвський, О. Побірченко, І. Осадченко, В. Кушнір.

Діючи на громадських засадах ось уже 15 років, лабораторія також видала низку збірників наукових праць, об'єднаних темою «В.О.Сухомлинський і школа ХХІ ст.». Членами лабораторії видано монографії, науково-методичні посібники, підручники та кілька сотень статей.

На базі лабораторії захищено 28 кандидатських і 4 докторських дисертації, з них 6 – винятково присвячені «сухомлиністиці»: Ткачук Л. В.: «Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського», Кочубей Т. Д.: «Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського», Суржикова І. А.: «Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз)», Кушнір В. М.: «Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Я. Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки», Безлюдна Н. В.: «Ідеї розвивального навчання молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського», Бондаренко Г. Л.: «Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського». Утім, про що б не писали дослідники, – всюди так чи інакше вони послуговуються поглядами Василя Сухомлинського. Зараз готуються до захисту ще 4 кандидатських та 1 докторська дисертації.

Для поліпшення якості роботи лабораторія підтримує тісні зв'язки з Академією педагогічних наук України, з Інститутом педагогіки, з Інститутом проблем виховання, з Українською асоціацією В.О.Сухомлинського, з Державним педагогічно-меморіальним музеєм В.О.Сухомлинського (с. Павлиш), з ЗОШ ім. В.О.Сухомлинського (с. Павлиш), з Українським коледжем імені В.О.Сухомлинського (м. Київ), з загальноосвітніми та дошкільними закладами Черкащини.

Цікаво складалася робота над дисертацією Павленко Марини Степанівни, доцента кафедри української літератури та українознавства УДПУ, члена Національної спілки письменників України. Мотивацією для вибору її теми – «Патріотичне виховання молодших школярів на матеріалі творчості Павла Тичини» –

послужив зв'язок з літературою (а саме з Павлом Тичиною – поетом-академіком, чиє ім'я має Уманський державний педагогічний університет) і початковою школою (тоді Марина працювала учителем 1-3 класів Уманської міської гімназії).

Оскільки ж Павло Тичина (1943-1948) був наркомом (потім міністром) освіти УРСР, то вирішено було дослідити і цю мало відому сторінку його діяльності.

Варто зазначити, що на перших етапах обрана тема зустрічала помітний опір і нерозуміння. Скептики відразу взяли на кпини поняття «патріотизм» у зв'язку з «переляканим» «прислужником радянської системи» Павлом Тичиною. Більш помірковані «вболівальники» критично ставились уже до зв'язку Поета з педагогікою. Навіть у Літературно-меморіальному музеї-квартирі Павла Тичини, куди молода дослідниця приїздила в пошуках необхідних матеріалів, дуже сумнівалися у наявності саме педагогічної спадщини П.Тичини. Проте ми з нашою підопічною не здавались, і Марина вперто «штурмувала» як фонди щойно згаданого музею-квартири, так і Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (там збереглося багато документів з «наркомівської епохи» Павла Тичини), і Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України: там було розглянуто й проаналізовано масштабне листування Поета зі школярами і вчителями, більшість архівних справ якого до Марини ніхто з дослідників навіть не замовляв.

Оскільки М. Павленко є членом наукової лабораторії «В.О.Сухомлинський і школа XXI століття», що діє при Уманському педуніверситеті, то, природно, в її дисертації досліджено й точки перетину світоглядних засад Павла Тичини з поглядами Василя Сухомлинського, і таких точок перетину виявилось чимало.

Паралельно Марина Степанівна активно впроваджувала тичининську творчість у шкільну практику (як власну, так і – в практику своїх колег), відстежуючи та аналізуючи її вплив на патріотичне виховання учнів. Експериментом було охоплено навіть Київську міську гімназію №191 імені П.Тичини, навчально-методичний досвід якої теж було взято на озброєння в дисертаційній роботі.

Таким чином, віра у перспективність теми й у власні сили, а також наполеглива пошукова діяльність привели до

найнесподіваніших відкриттів і результатів. З позицій сучасних уявлень, зламавши стереотипи, було обґрунтовано сутність категорії «український патріотизм Павла Тичини», досліджено його освітянську діяльність і педагогічні погляди Поета (з чим здивовано й захоплено погодились і працівники Літературно-меморіального музею-квартири Павла Тичини), окреслено методичну систему застосування тичининських творів у сучасній початковій школі, визначено педагогічні умови її впливу на патріотичне виховання молодших школярів тощо.

Блискучий захист дисертації відбувся 2001 року в Інституті проблем виховання НАПН України. На адресу автора линули схвальні відгуки як науковців Інституту, так і тодішнього голови Національної спілки письменників України Володимира Яворівського офіційного опонента – доктора філології Олекси Мишанича (останній, за його словами, почувши про існування такої роботи, спершу був узагалі категорично проти, але ознайомившись із текстом, кардинально поміняв свої думки на захоплено-прихильні), – остаточно закріпив наші здобутки.

3 травня 2002 року Марина Степанівна Павленко — кандидат педагогічних наук. На сьогодні вона є автором сотні науково-методичних і літературознавчих розвідок і, що важливо, тичининська тема досі є однією з провідних у її дослідженнях. Так, розширений варіант дисертації здобув третю премію Всеукраїнського щорічного літературного конкурсу «Смолоскип» (Київ, 2001); 2002 року він вийшов книжкою-монографією «Тичининська формула українського патріотизму», яку нагороджено Міжнародною літературною премією «Благовіст». Того-таки 2002 року вийшов і Маринин збірник методичних рекомендацій «У країні Лісових Дзвіночків», впорядкований за матеріалами дисертації.

Як стверджує сама дослідниця, ім'я Тичини, завдяки саме нашій дисертаційній співпраці (вона іноді жартує, що між цими двома постатями: поетом-академіком Павлом Григоровичем і керівником-академіком Володимиром Григоровичем, – велося їй нелегко, але плідно й цікаво), не відпускає її і надалі. Адже нині Марина Павленко ще й упорядник нових, незаідеологізованих спогадів про Павла Тичину «З любов'ю і болем» (Київ, 2005), «освячених» передмовою авторитетного літературознавця Михайлини Коцюбинської та удостоєних премією Фонду

Воляників-Швабінських при Фундації Українського Вільного Університету в Нью-Йорку; автор книжки про дитинство Павла Тичини «Життя видатних дітей» (Київ, 2009) та численних статей, де розглядаються нові, ще недосліджені аспекти життя і творчості цього непересічного Поета-Педагога.

Отже, в центрі уваги членів лабораторії – дослідження вчення В. О. Сухомлинського, яке культивує емоційну сферу українського народу, зокрема кордоцентризм. Це ті почуття, які сьогодні в «дефіциті», оскільки люди XXI століття все далі дистанціюються від позитивних емоцій.

Ми впевнені, що у майбутньому Україну буде презентувати не тільки футболіст А. Шевченко, чи боксер В. Кличко, але й вчення В. О. Сухомлинського, яке у прагматичному глобалізованому світі буде вчити дарувати людям позитивні емоції від серця до серця.

Не забуваймо також і про роль описуваної лабораторії в організації позааудиторної професійної роботи зі студентами. Зокрема на кожному факультеті, на багатьох кафедрах нашого університету створені відповідні лабораторії: на факультеті української філології – лабораторію «Етнологія Черкаського краю» та «Театр слова», на дошкільному – «Центр інноваційних технологій дошкільної освіти», на фізико-математичному – «Планетарій», на біологічному – лабораторію «Екологія», а ще лабораторії «Сільська початкова школа», «Педагогічне краєзнавство» та ін. Великий інтерес до подібної організації виховання вчителів нового рівня викликає Уманський досвід, про що свідчить постійний потік гостей в нашу лабораторію з ВНЗ усієї України.

Академік Ольга Сухомлинська про уманську школу «сухомлиністики» відгукнулась так: «Лабораторія живе, науковий пошук триває, підходи урізноманітнюються. Бажаю лабораторії, співробітникам, дослідникам подальших успіхів, нових звершень, задоволення від зробленого».

Отже, науково-дослідницька лабораторія «Василь Сухомлинський і школа XXI століття», посідаючи провідне місце у справі наукового дослідження вчення В. О. Сухомлинського та впровадження новітніх педагогічних технологій, впевнено дивиться в майбутнє і розробляє нові перспективні плани, напрямки й проекти.

